

ՏՐԱԿՏ

ԵՐԱԳԻՐ

ԲԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՆԻՆԻԱ ՈՒՐԵԱԹ 18 ՄԱՐՏԻ 1849

ԹԻՒ 333

ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ

Կոստանդնուպոլիս, 15 Մարտի :

Քաղաքականութիւնը իւր սովորական հանգարտութեանը մէջ կը գտնուի, և տէրութեան գըրեթէ ամէն կողմէն եկած լուրերը յաջող են ՚ի մասին հասարակաց հանգստութեան : Ի վերայ այսր ամենայնի կառավարութիւնը կը շարունակէ իւր զինուորական ծովային և ցամաքային պատրաստութիւնները, և ասիկա անշուշտ խոհեմութե գործ մըն է . քանզի Լաւրայի խռովայնը և գրգռեալ վիճակը տեսնելով, և զանազան տէրութեանց պատրաստութիւնները դիտելով, Օսմանեան հզօր տէրութիւնն ևս չէր կրնար անփոյթ և անհոգ նստիլ, այլ ընդ հակառակն հարկ էր որ այս նախադեռալութե միջոցները ՚ի գործ գրուին, ըստորում « խոհեմութիւնը մայր է ապահովութեան » կ'ըսէ առածը :

(Կոստանդնուպոլիս) Բարձրագոյն մեծ եպարքոս Սէշիտ փաշային վրայ ունեցած վստահութիւնը և հաւատարմութիւնը օրէ օր կաւելնայ, և վեհափառ Կայսրը ստեպ ստեպ իւր քովը կրկնէ զյիշեալ խոստումն արշտանաւորը, որուն հետ երկար խորհրդակցութիւն կընէ միշտ :

Վերջումի հրովարտական հետեւեալ փոփոխութիւնները եղան :

Վրդարութե բարձրագոյն ատենական հանգամ խոսեցաւ փաշան՝ փաշառաքանութեան և երկրագործութեան պաշտօնեայ անուանեցաւ, փոխանակ Սիլէյման փաշային :

ԲԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ

Սարդը բարոյական իրաւունքներն է :

Բանասիրականիս խորագիրը կարգադրող իրաւունք ունի զարմանալով ըսելու թէ այդ ալ ընելու հարցմունք է միայն միջոցները ո՞վ չգիտէր, տղայութեան ժամանակէն աղէկ կըթուծուին, աղէկ խրատ և աղէկ օրինակ պէտք է : Թէոր ալ մէն մարդ այս խելքովս ըլլար՝ յիշաւի ասանկ մէկ խնդիր մը ընելու և լուծելու աշխատիլը պարտաքան էր : Ի՞նչ այս աշխարհքի մէջ ի՞նչ բան կայ որ ամէն մարդիկ միօրինակ գիտնան : Կրկնեմ հոռմայեցի ճարտասանը՝ որ աղէկ փիլիսոփայ ալ էր (որքան որ քրիստոնէութենէ տեղեկութիւն չունեցող մարդ մը կրնայ ըլլալ) հին փիլիսոփայներուն համար խօսելով կըսէր . չկայ անանկ արտառուց և անտեղի գրութի մը որ փիլիսոփայներուն մէկ երկուքը իրեն պաշտպան չունենայ : Կախկուրտ փիլիսոփայ մարդոյս երջան կուծիւնը զգալի հեշտութեանց վրայ կը դնէր . որ անհաստատ կարծիք մըն է . սակայն պաշտպաններ ալ ունեցաւ . և մինչև հիմայ ալ ունի . թէ պէտ ամէն մարդ սա երկու ճշմարտութիւնս գիտեն և կրիստոսականին, մէկ մը որ՝ ամէն մարդ երջանիկ ըլլալու համար ստեղծուած է, և ասոր ապացոյցն է ամէն մարդու երջանկութե բաղձալ : Լա երկրորդ անհնար է որ գոնէ մէկ մարդ մը զգայի հեշտութիւններով ամէն կողմէն և բոլոր կենացը մէջ շարունակաբար գոհ ըլլայ, որ երջանկութեան ամենահարկաւոր պայմանն է : Լա թէոր Կախկուրտի բաժնը չիտակ ըլլար նէ, հետեւութիւնը այն կըլլար որ, բնութիւնը կամ բնութեան արարիչ մարդոց սրտին մէջ երջանկութեան բաղձանքը պարտապ տեղը դրեր է, և այս անպտուղ բաղձանքը մարդոյս աւելի թշուառութեան պատճառ կըլլայ, բան թէ երջանկութեան . քանզի անկարելին բաղձալը անգարմունքի թշուառութիւնն է :

Իսրայիլեան շիտիւն ըսելը՝ առաքելի ըլլալը :

Օրոյակտութեան ժողովոյն գահերէց Սահման փաշան՝ կայսերական պահապան զօրաց ընդհանուր զօրապետ կարգեցաւ մի շիւրութե առ տիճանաւ, փոխանակ Տարախոր Սէշիտ փաշային, որ առանց պաշտօնի կը մնայ առ այժմ :

Կնիմիսի տեղակալ կառավարիչ Օսման պէյին միջոցներով աստիճան տրուեցաւ :

Տէրութեան շոգեշարժ ֆուէկաթը Սէշիտէ անուն, որով Վարդապետ Կախկուրտ գարձաւ, ամառը զէն ՚ի վեր Կոստանդնուպոլիս կը գտնուի, ուրտեղ այս առթիւ հասաւ Կախկուրտի պատեւրազի նախորդ պաշտօնեայ Վահիտ փաշան, որուն ինչպէս յայտնի է, Վառապետի կուսակալութիւնը յանձնած է Բարձրագոյն Վուալը :

Բարձրագոյն մեծ զօրապետ Սէշիտին Սիլի փաշան անխնայ ջանք և գործունէութեամբ հոգ կը տանի զինուորական կարգադրութեանց վրայ . Երաւունակ ամէն կողմէն նոր զինուոր գրուողներ կը հասնին, նմանապէս վերադառնող զաւանան մայրաքաղաքը այն զօրքերը, որոց արձակուրդը տրուած էր :

Յունաց ժողովրդեան կողմէն անպակաս աղբիւրակներ կը տրուին Բարձրագոյն Վրանը՝ գանդատելով իրենց հոգեւոր առաջնորդաց և եկեղեցականաց հարստահարութեանցը և անկարգութեանցը դէմ . որոնք հասարակաց ազգային սունտակին դրամը, որ մայրաքաղաքի պատրիարքարանին և հիւանդանոցաց համար սահմանաւոր են, չարտօնող գործածութիւն ընելով, մեծ վնասներ կըրնան ազգին լրութեանը, և ժողովրդեան մէջ

տեղէն և ամէնուն գիտցած և խոստովանած բանն է որ առաքելին կամ մարդ իրաւոր կըրթութեամբ : Վրիտանեական կրօնից հետևողները շատ մեծ դիւրութիւն ունին առաքելի ըլլալու, և բարոյական վիճակներուն օգնելու զորք մարդուն բաւական է աննոց աչքին առաջը դնել ի՞նչ որ նոյն սուրբ կրօնը կըսողներէ : Առաքելութեան հետևողին գլխաւոր պայմանն է բոլոր նիւթական բաները արհամարհել, այս կը սորվեցնեն սուրբ առաքեալը . « Սիլի փիլիք զոչ խարհ, և մի որին չյաշխարհի մէջ կ'ըսէ, աշխարհի մէջ գտնուած և յարգի բռնուած նիւթերը՝ առաքելութեան գործիք մը պիտի ընէ մը երբոր ձեռքերնիս անցնին » . « Երբեք ձեռք բարեկամս ՚ի մամնայէ անխառնութեան » (Պուլ, Ժ, 9) : Սա կայն՝ ես առաքելի պիտի ըլլամ, Երաւունք պիտի ծառայեմ ըսելով մամնայ շատցնելու և ստակ դիւրութե փափաքն ալ Տէրն մեր յայտնի խօսքով կարգիլ : « Այդ կարէ երկուց տերանց ծառայել . . . ոչ կարէք Երաւունք ծառայել և մամնայի » (անդ, 13) : Բնական զգիւրդ որ մարդս ամէն կերպով ստակ վաստակէն հրաժարելու է առաքելի ըլլալու համար : Սարդոյ մարմնական պիտոյքը ինչ բանով կըլցուի նէ՝ անոնց համար ստակ պէտք է . աղէկ բան չէ որ մէկ մարդ մը անգործ մնայ և իրեն ոգէպահ մնալայ . աւելի աղէկ է օրինաւոր ծամբով վաստակիլ, և քու ոգէպահ ճարելէն ետքը ուրիշներուն ալ օգնել, քան թէ ամէն վաստակէ ետ կենալ, և ուրիշն օգնութիւն կարօտ ըլլալ : Սուրբ առաքեալն Պողոս կը պատմէ որ Վրիտանու տէրն մեր ինքն ըսած էր . « Երանելի է մանաւանդ տալն քան առնուլն », և ինքը առաքեալը այս պատուէրս ճիշդ կը կատարէր, իր արուեստը բանելով, և իր վաստակով իրեն և հետի եղբայրներուն ապրուստը ծարելով . « Դուք ինքնին գիտէք, զի զպէտան իմ և որոց ընդիս էին, պաշտեցին ձեռքս այս » (Գործք, Ի, 35, 34) : Լա թէ առաքելի կեցնելուն ալ կը դերէր . « Երբեք եղ-

զանազան գայթակղութեան ստիճաններ կը ծագին » :

Ես ցաւալի անկարգութեանցը վախճան մը տալու համար, օգոստոսիս Կայսեր կողմէն հրովարտակ մը գրուեցաւ այս օրերս Կոստանդնուպոլսոյ Յունաց պատրիարքին, որուն անըտագիւտ վարքը և անձնական արժանաւորութիւնը գովելէն ետքը, կը հրամայէ Վրին Սրբազնութեանը, որպէս զի առանց ժամանակ անցնելու ժողով մը կազմէ, բաղկացեալ պատկառելի և արժանաւոր մետրապոլիտներէն, և ազգին երէւելի ու պատուաւոր անձինքներէն : Ես ժողովը բնութեան առնելով այս ամէն անկարգութիւնները, և անոնց վրայ հասուն մտք ու ծանրութեամբ խորհրդածութիւն ընելէն ետքը, նոր կարգադրութեան գաղափար մը պիտի շինէ, և գրով պիտի ներկայացնէ Բարձրագոյն Վրանը . որ եթէ ազգագուտ և արժանաւոր համարի զայն, պիտի հաստատէ, հրաման ընելով որ ՚ի գործ դրուի :

Սիլի փաշան, որ Սրբազնայի մէջ գտնուած Օսմանեան զօրաց հրամանատարն էր, իւր կառավարութեան հրամանաւոր այս օրերս գարձաւ ՚ի Կոստանդնուպոլիս :

Սարգսաղաքի մայրատան վերատեսուչ և Կախկուրտի ընդհանուր կառավարիչ Վարդապետ փաշային գործակալ (գափուքէ հիւ) Սրբապետ պէյը ամառը 14 ին Սառմի Պաշէի Օսմանեան շոգեւորում ճամբայ ելաւ Վրջսանդըիս երթալու :

Ես օրերս ոստիկանութեան պահապանները երկու հոգի բռնեցին, որոնք խորհրդաւ գրամ կը կարէին ժամանակէ մը ՚ի վեր :

Բարբ զվաստակն մեր և զման, զի զայդ և զյեւրեկ գործէք վասն չճանրանալոյ ումէք ՚ի ձէնը » . (ա . թեոսաղ . ք . 9) . և նոյնը երկրորդ անգամ կը գրէ . « Վճ ձրի զուրուք հաց կերպք կըսէ . այլ ջանիւ և վաստակով զցայդ և զցերեկ գործէք վասն չճանրանալոյ ումէք ՚ի ձէնը » : Լա ետքը տնտեսական օրինաց վերջին վճիռ կ'ուտայ . « Սրին կամիցի գործել, և կերիցէ մի » : Լա կապը պըտէ որ ծոյլ պտուղներուն և բանի գործի չեղաներուն խրատեն որ այնպէս ծուլութի չընեն . իրենց ճակատին բրտիքով իրենց ուտելիք ձարեն և ուրիշն բեռ չըլան . « Երբիստեցն պատուէր տամք և աղաչեմք ՚ի տէր Երաւունք Բրիտոս, զի հանդարտութեամբ գործեցեն և զիւրեանց հաց կերիցեն » (ք . թեոսաղ . 8, 10, 12) :

Երբեք ստակ վաստակելուն պիտանութիւնը կը ցըցնեն և այս կողմէս անհոգութիւն ընելով ուրիշներուն բեռ ըլլալուն գէշ և քրիստոնէական բարոյականի դէմ բան ըլլալը կը հասկըցնեն . բայց ամէն բան իրեն պիտանութեան սահմանը ունի : Ստակ միայն նիւթական կենաց աղէկութեանը կը ծառայէ . և մէկ մարդ մը որքան առաքելի ըլլայ նէ հով կըրելով չընանիր : Բայց առաքելութիւնը նիւթական բարիք չէ . հոգեւոր բարիք է . ուստի ստակին ընելու աղէկութիւններուն սահմանն զուրս է : Արդմութիւնը առաքելութեան առաքելութիւնը մարդոյս վաստակը ցընող ստակ չէ . այս առաքելութիւնս ՚ի գործ դնելու զօրաւոր օգնական մըն է . բայց մարդ մը այս օգնականիս կարօտ ըլլալէն առաջ սորվելու է թէ կարօտեալներուն ողորմիլը և անոնց պիտոյքը լեցընելը առաքելութիւնն է, և ասիկա սորվելը նոյն ուստակ վաստակելու միջոցներ սորվեցընողը այլ և այլ բաներ են :

Սակայն այս երկու բանս իրարու հետ շիտիւն ալ եղած է, և կը կարծէ որ առաքելի ըլլալու համար միայն հարուստ ըլլալը բաւական է, և մէկ մարդ մը որ ստակ վաստակելու և հարուստ

ՔՐՏԱԲԻՆ ԵՄԻՔԵՐ

ԼՆԳՂԱՆ. Լճոտն, 8 Մարտի ըստ լատինացւոյ :
Լճգային երեսփոխանաց ժողովոյն մէջ միտարարութեամբ որոշեցանք հաշտութեամբ կառավարութեան դէմ, որ տարուէ տարի տեւոր թեան ծախքը աւելցնելով, ժողովող եան տուրքը խիստ ծանրացան, և այս կերպիւ երկրագործութիւնը և վաճառականութիւնը ըստ արժանւոյն չեն կրնար զարգանալ : Սխառ Պոպուլընին միտքը այն է, որ տեւորութեան տարեկան ծախքը 1835 տարւոյն գումարին իջնայ վերտոին, և յայտնի է որ, այն թուականէն մինչև ցայսօր 10 միլիոն լիւա սթէրլին աւելցաւ, այսինքն 1100 միլիոն զուրուշ : Լեկամոնց պաշտօնեան պատասխան տալով ըսաւ, թէ մինչև ցայսօր թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին քաղաքականութիւնը հաստատուն վիճակի մէջ չըլլալով, կառավարութիւնը պարտաւորեցաւ օր ըստ օրէ աւելցնելու ծովու և ցամաքի զօրքը : Ի վերայ այս ամենայնի կը յուսամ, ըսաւ, որ այս տարի եկամուտը ծախքին հետ կը հաւասարի և 1 1/2 միլիոն լիւայի չափ պիտի նուազի տեւորութեան ծախքը, այսինքն 165 միլիոն զուրուշ :

Լյո տարուան պատերազմին ծախքը 3,655,588 լիւա սթէրլին կը հասնի, և նշան տարի՝ 3,836,880 լիւայի կը հասնէր : Ըսել է որ այս տարուան համար 181,292 լիւա կը նուազի : Լքըուի պատ լատ զօրաց թիւը 113,849 հոգիէն 103,254 հոգիի իջեցուցին : Վերջապէս Սեմին Իրիդանիոյ ցամաքի և ծովու զօրաց, այլև թնդանթածիդ զօրաց վրայօք այս տարուան եղած խնայողութեց գումարը 1,110,785 լիւա սթէրլին կը հասնի :

Լնգլիոյ և Սպանիոյ կառավարութեանց մէջ ժամանակէ մը ի վեր դադրած էին բարեկամական կապակցութիւնները : Բայց կերէի թէ մօտ օրերս պիտի նորոգուի նախկին բարեկամութիւնը, և կըսեն թէ լորտ Զոլտընը շուտով պիտի երթայ ի Սատրիս դեսպանութեան պաշտօնի :

Իււանտայի լուրերը խիստ դժբաղդ են միշտ : Ուրտեղ քուէն ևս մեծ հարուած կընէ, մա նաւանդ հիւսիսային կողմը : Իսկ հարաւային և արեւմտեան կողմը յիշեալ կղզւոյն շատ մարդիկ անօթութենէ կը մեռնին :

Ըրլայու ծամբան գտեր է առաքինի ըրլայուն ծամբան ալ գտած է, կըսէ : Սեմին պէտք եղած գիտութիւնը տրամաբանութիւնը, ճարտասանութիւն, լեզուագիտութիւն, փիլիսոփայութիւն, ոտանաւոր գրել, և այլն, չեն : այլ մարդուս նիւթական վիճակը առատ և հանգիստ ընելու, ու կեանքը ալ անոր քարոյսին վիճակին օգնելու հմտութիւններն են, որ ըստ մեծի մասին, նախ ուտելու հագնելու ու բնակելու համար պէտք եղած արհեստներուն վրայ կը կայանան, ու երկրորդ ալ այն մտաւորական գիտութիւններուն որ առջիններուն զարգացմանը ու կատարելագործութեանը կ'օգնեն :

Լյուքսեմբուրգի հաւատարմութեան ըրլայուն ալ չեն կարողացած նշմարել թէ ինչհետեւութիւն կ'եղէ ասկէջ : Բայց զօրացումքին կերպը որքան թեթեւ կ'երևի նե՛ այնքան ծանր հետեւութիւններ ունի : Տրամաբանութեան և ճարտասանութեան և ուրիշ վերայիշեալ գիտութիւններուն օգտակար ըլլալը կամ չըլլալը հասկընալը ուրիշ ժամանակի ձգելով, առայժմ անի կայ հարեանցի մը տեսնելը, թէ փիլիսոփայութիւնը ինչ իրաւամբ մարդոց քարոյսին վիճակին օգնելու հմտութիւններն են կարգէն դուրս կը մնայ : Փիլիսոփայութեան հմտութեան զգոյններուն յայտնի է որ՝ փիլիսոփայութեան մէկ մասն ալ քարոյսին է, և չենք կրնալ երևակայել թէ քարոյսին վիճակին օգնելու ուղղութեամբ մը բարոյական փիլիսոփայութիւնը ինչպէս առայժմ իրեն գրութեան անպիտան բան կըսեպէ : Լյանի խօսքերուն բուն աղբիւրը ուր ըրլայուն չգիտող մարդ մը՝ որ կրօնական նիւթոյ պարզ գիտելիքներուն վրայ ալ պէտք եղած տեղեկութիւնները չէ ստացած, և իւրաւ ուրիշներուն արձագանգ կ'ըլլայ : Բայց որովհետեւ զըրուութիւնը բուն իրենք չէ և իրեն իրենք ծախելու սկսեք է, երբոր պաշտպանելու պէտք ըլլայ նե պաշտպանութեան անկարգութեան կեղծելով կը հրաժարի, որովհետեւ ասկէ մը չգիտեր թէ այն մարդը՝ որուն ինքը պարզմտութեամբ արձագանգ եղած

ԳՆԱԳՆԱՆ. Փարիզ, 10 Մարտի ըստ լատինացւոյ :
Թէպէտեւ հանգարտութիւնը կը շարունակուի, սակայն կ'երեւի թէ գաղտնի գրգռութիւն և խմբում մը կայ : Ժողովուրդը ըստ մեծի մասին գոհ չէ կառավարութեան ընթացքէն, որ կամաց կամաց միապետական իշխանութեան ճամբան մտնելու վրայ է : աղետականները որ ըստ օրէ կը զօրանան, և ռազմական տակաւն սկզբունքը խօսքով միայն ի գործ կը դրուին :

Փարիզի Սթէյ լոյալոյն մարտի 4 թերթը հետեւեալ յօդուածը կ'արարուի :
«Հռոմի ժողովուրդը գործակալներ յու զարկեց ի Փարիզ, ծանու գտնելու համար զգնութիւնը, որով կ'սպառնայ իրեն Լատինական, բռնութիւն, որ գործադրու թէ սկիզբ մը ընկալաւ այս ժամանակայն Պաղղոյ հասարակապետութեան կառավարութիւնը չուզէր ընդունելու զիշեալ պատգամաւորները : Թէպէտեւ հազիւ թէ տարի մը կայ, որ Պաղղոյն ինքն ևս ժողովուրդոց անբաւնախ իրաւանց զօրութեամբ իւր տէրերէն հրաժարեցաւ, և ինք ամիս կայ, որ մօտիւ տը Լատինական ռազմական տակաւն բեմին վրայէն հետեւալ վեհաժողովին խօսքերը կ'ըսէր, զորմը փութացան ընդունելու ռազմերը և պատմութիւնը :
«Իրեք Իտալիան պիտի չինայ վերտոին այն լուծին տակ, որնոր այնչափ փառաւորութեամբ նետեց իւր վրայէն : Իրեք Պաղղոյն ետ պիտի չինայ այս եղբայրութեան քսանը վեց միլիոն ժողովուրդոց համար, եղբայրութիւն, որ իւր օրէնքն եղաւ անցեալ ժամանակին մէջ, և իւր պարտաւորութիւնն է վստահ ապագային : Սէկ խօսք մը կայ, որնոր կրնամք ըսելու հաւաստի ըլլալով թէ ինչպէս Պաղղոյն միջամուխ ըլլալ, և թէ բարեբաղութեամբ հարկ չըլլայ անոր միջամուխ ըլլալու, որպէս և ինչ Իտալիան ապա պիտի ըլլայ :
Լյո խօսքերը Իտալիայի հիմնական վիճակին հետ բաղդատելով, և Պաղղոյն այժմեան քաղաքականութեան ընթացքը նայելով, խիստ կենցաղագէտ մարդ մը անգամ կը զարմանայ ժամանակիս պարագայից անանկունելի փոփոխութեցը վրայ :
Իււանտայի մէջ նաւատորմի մը կը պատրաստուի, և կըսեն թէ Պապին օգնութեան պիտի երթայ :

Գըտնուեր է նե, ինչ իրաւունքով և ինչ փառով, և իրեն որ գրութիւնը հաստատուելու նպատակով ասիկայ խօսքեր է : Ստորի կ'ուզեմք այս տեղս տասնի խօսքերուն բուն աղբիւրը ցըցնել : այն ատենը աւելի աղէկ կը գիտցուի թէ ինչ յարգ կընան ստանալ տասնի խօսքերը :

Լնցեալ գարուն մէջ մարդիկ եղած են որ առաքինութիւն լոկ մէկ անուն մըն է, և մարդոց գործերը ամենքն ալ անտարբեր են, ոչ առաքինութիւն կայ իրօք և ոչ մարութիւն ըսեր են : Լյանիները մէկ աղէկութիւն մը գտեր են՝ որուն մարդս ընդունակ եղած ըլլայ, և այս է հարուստութիւն : մէկ մարդ մը հարստութիւն ունենայ նե՛ ամեն աղէկութիւն ունեցած կ'ըլլայ կ'ըսեն : Լնիկայ բուն Լպիկութեանց գրութեան մէկ տեսակն է, բայց հանդերձեալ աշխարհք չճանչցողները, և նիւթեղէն և զգալի բաներէն շատ բանի չհաստատացողները հարստութեան զատ ինչ առաքինութիւն կընան զըտնել աշխարհքի մէջ : Հին ատենէ ի վեր գանգաւոր կայ պարզամիտ հաւատացելոց մէջ թէ ինչո՞ւ համար աղէկ մարդիկ շատ անգամ աշխարհքի մէջ կ'անարգութիւն և նեղութիւն կը քաշեն : և գէշ բուն բանը յաջող կերթայ : Լնիկայ մարդ արէն այս խնդիրը Լյուտեծոյ ըսաւ անմիջապէս : «Լնիկայ ես դու Տէր, և մատուցից առաջիք ասկէս : Բայց խօսեցայ ի ըսաւ ուն, զի՞ է զի ճանապարհք ամբարշտաց յաջողեալք են, և երջանկացան ամենեքեան որ արհամարհին զորհրդամարտին» (Լնիկ, մէ, 1) : Դըռմարի կը զօրէր այս խնդիրը լուծուի կուտայ : Լյուտեծոյ իր արգարութիւնը լուծուի այս աշխարհքի մէջ ի գործ չընեն, և չէրուն այս աշխարհքի մէջ տեսած յաջողութիւններն և աղէկութիւնն հանդերձեալ աշխարհքը պիտի վճարին, և իրենց ըրածին բուն աղբիւր հաստատուեցան հոն պիտի կրեն կըսէ : և մարդարեւ ալ իրեն ըրած հարցմանը գտած պատասխանը այս է : «Լյուտեծոյ գիտատ իրեն զըստար ի սպանումն, և նուիրեալ գիտատ յաւուր սպանման նոցա» (անդ, 3) :

ԻՏԱԼԻԱ. Լյուտ, 8 մարտի ըստ լատինացւոյ :

Սալթայի լոյսգիրը Լնիկայի Սալթայի անուն հետեւեալ յօդուածը կը արարուի : «Թէպէտեւ Լնիկայի յաջողութեամբ մեծապէս ցաւեցաւ հռոմեական յեղափոխութեան վերջին գործողութեանը վրայ, որ զրկեալ հրատարակեց զինքը իւր աշխարհային իշխանութենէն, ի վերայ այս ամենայնի հաստատուն մնալով իւր մտացը վրայ չուզէր միշտ օտար տէրութեանց միջնորդութիւնը խնդրելու, որպէս զի արիւնահեղութիւն չըլլայ : Լնիկայ պատճառաւ չընդունեց ամեն առաջարկութիւնները, որոց նպատակը կընայէր զինքը իւր աթոռը նստեցունելու Լնիկայի վրայ : Լնիկայ կըսէր սրբազան Պապը տեսնելով այս վերջին դիպումները, ու զի է իւր պաշտօնէն հրաժարիլ : սակայն կարգի նախընթաց բարոյութիւն գէ՛մ կեցեր են այս բանին, յառաջ բերելով Լնիկայի Սալթայի վրայ, թէ կը արարուի որի նախ իւր առաջին փառաւոր և հզօր վեհապետ մէջ գնեւ զՊապութիւնը՝ ինչպէս որ իրեն յանձնուած էր, և ապա եթէ կուզէ, կրնայ հրաժարիլ : Լյո իրաւացի խօսքին վրայ, կը հաստատեն թէ, Պապը պարտաւորեւ է ստորագրել լատինական թուղթ մը, որով զրկուի իր կերպիւ կընդգրկէ օտար տէրութիւններէն, որ զինքը իւր աթոռը նստեցունեն :
Հռոմայի մէջ հանգարտութիւնը կը շարունակուի սակայն մեծամեծ զինուորական պատրաստութիւններ կը տեսնուի, որ թշնամային գէ՛մ գնեն եթէ յիշեալ մայրաքաղաքին վրայ յարձակուելու ըլլալ : Կառավարութիւնը 15 հազար հրացան (թիւ ֆէնք) ծախու առաւ Պաղղոյ մէջ, և որոշեց որ Հռոմի աւելորդ և հարկաւոր չեղած զանգակները հալեն, ու թնդանթ չինեն անմիջապէս :

Հռոմի սահմանադիր ժողովը վճռեց, որ բոլոր նահանգաց մէջ 3,300,000 թալէր փոխ առնուի, և այս փոխ դրամը թէ՛ կամայ և թէ՛ ակամայ պիտի պարտաւորի վճարել ժողովուրդը :
Հռոմի արհեստագիր ժողովը վճռեց, որ Հռոմի աղգային պատգամաւոր ընտրուեցաւ գրեթէ 9000 քուէիւ, մարտի 2ին հասաւ իշխեալ մայրաքաղաքը, և նոյն օրը ներկայ գտնուեցաւ աղգային սահմանադիր ժողովոյն մէջ, ուրտեղ

Լնիկայի թեան գաղափարը Լյուտեծոյ վրայ ունեցած ծանօթութիւններէն չգաւոր : Բունտի գէշերուն այս աշխարհքի մէջ յաջողութիւն գտնելու և աղէկութեան ծախողութեան մէջ ինչպէ՞ր հանդերձեալ աշխարհք և յաւիտեական կեանք չճանցող մարդոց անլուծանելի առարկութիւն մը ըլլալով իրենց գրութիւնը պաշտպանելու ուրիշ ճար չգտան, բայց եթէ հասարակութեան մեքին մէջ տիրած առաքինութեան և մարութեան գաղափարները փոխել, առաքինութիւնները հարստութեան և մարութիւն անունը աւելորդութեան տուլ : Լյուտ ամեն առաքինի (այսինքն՝ հարուստ), իրեն առաքինութեանը վարձքը այս աշխարհքի մէջ առած կըրտը, և ամեն մարդ, (այսինքն՝ աղքատ), իրեն մարութեանը ստիճի մեռնելէն առաջ կրած կըրտը : հանդերձեալ աշխարհքը չիտելու հաշինին չէր մնար : հետեւեալ հանդերձեալ աշխարհի հաստատուեան ալ կարողութիւն չէր ըլլար :

Լյուտի կարեւր է որ արտաքին բան մը ըլլալուն համար անհաւատարմութիւն : Բայց մենք կրնանք հաւատարմութիւն երկու գաղղոյսի մասուն նպայոց խօսքով, որ թէպէտ հիմնական մարդիկներէն են, բայց անցեալ գարուն փիլիսոփայներուն հոգին ունին : Լնիկայ մէկն է Վ. Լյուիկ, որ Լնիկ օրագրին Լյուտիստիկաններուն մէկուն մէջ կըսէ : «Լնիկ բուն չհասկըցող բարոյագէտները երջանկութիւնը հանդերձեալ աշխարհքը նետեր են Պօլոս Վերմացին նեղութիւն բաշտող մարդոց կը յիշեցնեն որ զգնելութեան և երկարատեւ գաղթականութեան և աղէկ հագնելու միջոցով թեան և միտմանութեան (այսինքն ամեն բաներուն իրաւորաւ յարմար ըլլալու) գաղտնի փառատարան կը կայ : ի իրաւ ֆա՛մ երեսով և գէշեմ գաղտնի մարդոց տակնափոխութիւններուն գէ՛մ, կը յիշեցնեն որ : Լյուտեծոյ որ ամենազօր ըլլալուն համար բարի ալ է, մեզ փափկութեան գրաւորէն գոյր մը ունենէն ետքը դուռը անանկ ամուր չըցնէ :

ճերմակ անդ. աստիճանաւ թիւն մը ըստ, որ ծախսարար թեւով ընդունուեցաւ:

Հռոմայի արտաքին գործոց պաշտօնէին իշխանութիւն տրուեցաւ ազգային սահմանադիր ժողովին, որ Վոսթրանայի հետ միաւորութեան դաշինքները կարգադրէ:

Սօտերս աւստրիական զօրքը զանազան պատճառներով յետոյ հռոմական բաղադր մտան, որուն բնակչացը ծանր գաղնիքներ առաջարկէին և ի գործ դնելէն ետքը, այլև 200.000 թալէնտով անդամներ առին: Այժմ Վ իշխանայի լրագիրը կը հրատարակէ թէ յիշեալ տուգանաց գումարը Վստրիոյ կայսրը սրբազան Պապին նուիրեր է:

Վստրիական լրագիրները բողոքանաց երկար թուղթ մը կը հրատարակեն, գրուած ի կայէթա յ' 7-19 փետրվարի, ստորագրութիւն Վիմնէլի կարգինալին և յանուն Պիոս իններորդին. որ այս թղթով, որնոր օտար տէրութեանց դեսպաններուն տրուեցաւ, կը բողոքէ Պապերուն աշխարհական իշխանութեանը վերնադաս դէմ. նմանապէս եկեղեցեաց ստացուածքը ազգային ստացուածք համարուելու վճռոյն դէմ:

Սարտենիայէն հասած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն, թէ յիշեալ երկրին մէջ պատերազմի երեւմունքը ամէն կերպիւ օր ըստ օրէ կը շարունակուի և թշնամութեան գործերը Վստրիոյ դէմ գրեթէ սկզբնաւորութեամբ վրայ են: Օրինակ տրուեցաւ պատրաստութեանը զօրարթամութեամբ ի գործ կը դրուին, և կը հաստատուին թէ վերագաղաւթ մարտի 25ին պիտի վերջանայ: Վ վերայ այս ամենայնի (Բիւրոյն) ի Վրէնս ըսուած լրագրոյն մէջ մարտի 8 ամսամիտով կը կարգադրուի, թէ Վ իր գործի Վոլլի մարտը, որ արտաքին գործոց տեսուչէն, իւր պաշտօնէն հրաժարեցաւ քանի մը տարբերութեան համար իւր պաշտօնակցաց հետ պատերազմին վրայ: Վստրիոյ և Վեգգիո պաշտօնեաները (մինիսթր) Վեգգիոյ գաղտնի (որ Սարտենիայի վերաբերեալ քաղաք մըն է և ուրտեղ կը գտնուի տէրութեան բանակը) և բոլորիս Վրացիանովորի ընդհանուր զօրապետին հետ խորհրդակցութիւն մը ընելէն ետքը, վերջ տին դարձան ի Վոլլին:

որ ետքը մէկ մըն ալ կարող չըլլայ բանալու...: Վ իշխանային մարդոց չունին մի կին, ծաղիկ, հոտակէտ իւղեր, ոսկի, մարմարիոն քար, բեհեզ, գինի, երաժշտութիւն, բանաստեղծութիւն, արուեստ, որ մարդոյս խելքին ծաղիկն է, իրեն նման մէկ ուրիշ մը հետ գաղափարներու և զգացմունքներու փոխանակութիւն, որ այն իրեն նման ըսածս իրեն անմասն ալէ միաձայնութեան մէջ չ'ընդունուի: Վստրիոյ, որ հոգւոյն սէրն է և սէր, որ սրտին զարմանքն է, որ մարդս կը բարձրացնէ և կը շարունակէ: Վստրիոյ վերջը կը բերէ անանկ մէկ ամբարշտ համեմատութեան մը, որ գրիչս առաջ չ'ընթաց բառ առ բառ թարգմանելու: Վստրիոյ գաղափարացոյց հարսանիքին մէջ հրաշք ըլլալը գինի փոխուելը, և անպարկեշտ կանանց գործածած անուշահոտ իւղերը երկնային անուշահոտութեան փոխելը մէկ կարգ կը դնէ և մարդ ու գէնէն ասոնք ամէն ատեն կրնայ ընել կրէն, և աստեղծութիւն որ այս աշխարհքին մէջ ալ երջանկի թիւն կը ըլլայ համար:

Պ. Վոլլին երջանկի ըրալու համար շատիկ բան ուզեր է. ասոնք ամէնը մէկէն ձեռք ձգելու միջոցն ալ կը ցըցնէ Պ. Վեգգիոյ, նոյն Վրէն օրագրին մէկ ուրիշ բանասիրական շինարար: Վերին ընթերցողները որ ասոր ըսածներուն մէջ ընէ մեր խօսքին պէտք եղածին չափը բառ առ բառ պիտի թարգմանեն մը. ամբարշտութիւն է ըսելով անանկ գոյցողներ կը ըսեն ասոր ըսածին. բայց մենք ալ անոր համար պիտի գրենք որ պարզ և անվնաս երեցած մէկ խօսքի մը հոգին ինչպէս խօսքերու մէջ կը գտնուի նէ հասկըցուի և ետքը տեսնենք թէ ինչ հետեւութիւններ կրնայ առնուիլ այս խօսքը թէ կրօնական և թէ քաղաքական մասով: Վ իշխանային խօսքը չ'արգանանաւ այն ալ յիշեցնէ որ Պ. Վստրիոյ իրենք բանաստեղծը ասիկա շատ կը գովէ. միշտ անանկ կը քաղէ կրէն. որ գիտես թէ ծանրագին հիւթով լեցուն մէկ անօթ մըն է, ծրուելու կը վախնայ. չըլլայ որ մէջը պարունակած հեղուկը:

Վեգգիոյ մէջ չարունակ հրապարակական ցոյցեր կը ընեն պատերազմի և խաղախան սահմանադիր ժողովոյն համար:

Վստրիոյ ազգային երեսփոխանաց ժողովոյն և կառավարութեան մէջ եղած տարաձայնութիւնը կը շարունակուի. և այս պատճառաւ յիշեալ ժողովոյն մէջ որոշուեցաւ անգամայն խիստ մեծագոյն մասին հաճութեամբ, որ աղբիւսագիր մը տրուի թագաւորին իւր պաշտօնէից դէմ: Վստրիոյ պաշտօնեաները այս բանիս վրայ, փոխանակ հրաժարելու ինչպէս կը վայելէր, առաջարկեցին թագաւորին որ լուծէ ազգային ժողովը. և Վստրիոյ մէջ ժամառ ժամ կը պատահէր տրեւանական հըրովարտակ մը այս ժողովոյն լուծուելուն համար: Վերին թէ Վստրիոյ տէրութեան և Վիկիլիոյցոյց մէջ պատերազմը և թշնամութեան գործերը մօտ օրերս պիտի սկսին:

Վոլլին Վեգգիոյ մէջ գրգռութիւնը կը շարունակուի միշտ, և Վստրիոյ ծերունի զօրապետը զգուշութեամբ և նախապաշարաւորութեամբ միջոցները ամէն կերպիւ ի գործ կը դնէ, և շատ խառնութիւններ կը բանեցնէ ժողովուրդէն դէմ:

ԱՅՍՏՐԻԱ. Վեգգիոյ, 10 Մարտի ըստ լրագրացոյց:

Ինչպէս որ կը պատահէր, Վստրիոյ Վստրիոյ արժան համարեցաւ լուծելու ազգային երեսփոխանաց սահմանադիր ժողովը որ ի Վրէնից, և Վրոսիոյ թագաւորին օրինակին հետեւելով, ինք իրմէ սահմանադրութիւն մը կարգադրեց և հաստատեց, որ ի գործ դրուի իւր ամէն վիճակացը մէջ, նաեւ ի Վոլլինից և Վստրիոյ իտալական նահանգաց մէջ: Վստրիոյ սահմանադրութեամբ, որ 123 յօդուածներէ բաղկացեալ է, Վրանիսիլա Նիպլից, խառնութեան և Վիկիլիոյցոյց անկախ պիտի ըլլան Վոլլինիցի կառավարութեան: Վիշեալ սահմանադրութիւնը (թէ և բացարձակ ինքնիշխանութեամբ չ'ընտան ըլլայ) կրնար բարի ազդեցութիւն մը պատճառել ժողովուրդը մէջ, եթէ ընդհանուր կամ մասնական անյիշատարութեամբ մը (ամենիսթի) ընկերացի ալ ըլլար: Վայց ընդհանրական կը ըսեն մէ մը որ կառավարութիւնը օր ըստ օրէ կաւելնէ խառնութեան միջոցները:

Թափի. և մարդկային ազգի օգտակար բանասիրականներ շինելու փորձատեղութիւնը գտնողը չէ նէ՛ կատարելագործողը ասիկա է: Վստրիոյ Վեգգիոյն ըսածը կարգադրել երկու բան մէկէն կը հասկըցուի. այս անօթայս պարունակած ծանրագին հիւթոյն օրպիտութիւնը, և ասիկա գտնողին ինչպէս բաները մարդկային ազգի օգտակար բան սեպելը: Վստրիոյ Վեգգիոյն գրածը տեսնելու:

Վստրիոյ մարդուն ձեռքը ոսկի մը անցնի նէ՛ այս ինչ կամ այն ինչ իշխանային խաղախան պատկերով տպուած հասարակ գրամի մը տեղ կը դնէ. որ շուտ մը իրեն պէտք եղած բաներուն կը խաղա՞ն: Վստրիոյ Վեգգիոյն տեղը իրեն պիտանի բան մը կառնէ. անկէջ անդին իր խելքին բանը չէ: Վայց ես այն ոսկին վրայ ասկէջ առնել բան կը տեսնեմ: Վստրիոյ բոլոր օրերը այն մէկ կտոր ստակին վրայ պարունակած կը տեսնեմ. բայց չ'առնալիս իրեն Վեգգիոյն այս նշանակին վրայ կը նային մը կը ըսեն. գուցէ ես որ աշխարհի փրկիչը եղար. գուցէ ես որ իմ նախնեաց ստաբիլութիւնով զիս գնեցիր: Եւ երբեք մը երբ որ այս մեծ խորհուրդը քիչ մը խորունկ բնիկ լուծեալ զարնեմ նէ՛ ճշգրիտ միտքս կուգայ ինչ որ միջին դարու խաղախան ժամանակներուն մէջ իմ անձանօթ նախնիքներս որդւոց որդի խաղախան և արցունքի և աշխատութեան շինարարներ որ այս ստակիս վրայ ժառանգ ընելով խորհրդածութիւններու և խելքս բանեցնելու ժամանակ ունենամ: Վստրիոյն է նէ, ձեռքէ ձեռք անցնի ո՞վ դու որ մեզ սկզբնական մեղքէ կ'ազատես. որ բառնաւ զմեզս աշխարհի: Վստրիոյն հեղինակին գրուածոյն մէջ ըստինքնէն գրուած է, և սուրբ Վրացիներն Վրացիոյ համար ըսած խօսքն է. և որպէսզի այս ըստինքնէն վրայութեամբ պէս բերած խօսքին միտքը ամէն մարդ հասկըցուի, անմիջապէս կը ըսեն. մեր վերջին վախճանին նիւթարան քրիստոսը, գնա մեզնէ առնելով փար ինկած արարածները ինկած տեղերն ունէն դէպ ի խնայականութեան ըստ վերցուր:

բանդը Վրէնից խաղախան լուծուեցաւ պէտք անոր անդամներէն մէկ բանին, նմանապէս քահանայ մը բանորդ դրուեցան: Վրէն Վ իշխանայի մէջ բանի մը հոգի, որոց քով գէնք գտնուեցան, հրապարակաւ սպաննեցին՝ զանին հրացաններ պարպելով:

Վստրիոյ Վրէնից Վստրիոյ լրագիրը, մարտի 3-15 ամսամիտով կը գրէ: Վ իշխանայի պաշարման վիճակը կը շարունակուի անպատմելի խստութեամբ մը. ամէն հարիւր քայլ միջոցաւ պահանջներ դրուած են. և զանազան անձինք հրացանի բռնելով սպաննեցին, բոլորով գէնք կամ վնասողական պաշարներ պահած էին: Վստրիոյ ևս առաւել լրագրաց վրայ ի գործ կը դրուի:

Հոնգարիայէն եկած պատերազմի լուրերը հաւաստական են. վստրիոյ ստուգելու չ'իտացուիր թէ յաղթութիւնը ո՞ր կողմն է:

ՔԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ

Չփառնիւ, 18 Մարտի:

Վաղաքիս զննողական նոր կառավարիչ վեմափայլ Վարդան փառն անցեալ շաբթու Վստրիոյ նուագօրինէն հասաւ Վրէն, ուրտեղ անմիջապէս սկսաւ ի գործ դնել իւր բարձր պաշտօնը:

Տանեհինգ օրէ ի վեր բանի մը գործութեան զիպուածներ պատահեցան Վոստրիոյ թաղը, ուրտեղ 2-3 խանութ և 2-3 գրատուն բացին: Վոստրիոյն մէջէն թէպէտ քան մը չ'ըլլան վերցնել, բայց գրատանց մէջէն 16-20 հազար զուրու չի արժէիւք բան գողցուեցաւ: Վստրիոյ պէս Վայց և Վոստրիոյ թաղերն ևս պղծիկ գողութիւններ եղան: Վստրիոյ կառավարութիւնը իսկայն հարկաւոր եղած զգուշութիւնները ի գործ դրաւ քաղաքիս բնակչաց ապահովութիւնը հաստատուն պահելու համար:

Վստրիոյ Վեգգիոյ Վրացիներ լրագրոյն մը նացեալ թերթերը, (որոց վրայ յիշատակութիւն ըրած է մը մեր նախնիքաց թուովը) ալ մէնքը մէկտեղ այս շաբթու ընկալանք, չորրորդ թիւէն սկսեալ մինչև տասնհինգերորդ թիւը, Վստրիոյ վերջին ամսամիտը փետրուարի 4 էն է:

Վստրիոյ պարզամիտը որ ըսաւ թէ՛ Վեգգիոյ պէտք եղած գիտութիւնը տրամաբանութիւն և այլն չեն, այլ մարդուս նիւթական վիճակը առատու հանգիստ ընելու, ու հետեւաբար ալ անոր բարոյական վիճակին օգնելու համար թիւներն են, որները արգարացնելու համար կը ըսեն: Վեգգիոյն կ'ըսեն Վեգգիոյն նայելով բերականութիւն և այլն կարգաւ հարկ չէ ըսեր է. կտրծելով որ ազգին կ'ըսեն վեգգիոյն ըսուած բառերէն, ազգին ամէն ասիկա վեգգիոյն ըսել չ'հասկըցուի: Վեգգիոյն Վեգգիոյն յայտնի ըսեր է. միջին դարու խաղախան ժամանակներուն մէջ իրեն անձանօթ նախնիքը որդւոց որդի հարստութիւն զիպելով իրեն ժառանգութիւն ձգած չըլլան նէ եղեր ինքը իր խելքը բանեցնելու ժամանակ պիտի չունենայ եղեր: Վեգգիոյն կ'ըսեն վեգգիոյն նայելով տրամաբանութիւն փրկի լիտիալութիւն և այլն պէտք չէ ըստին ալ ազգին գէպ ի առաջ երթալուն ձեռք բռնելու տեղը որ է յառաջագիտութիւն բառին նշանակութիւնը ետ գարծելը և մինչև ասկէջ երկու հարիւր տարի առաջ եղած վիճակը հասցնել կուգէ մտաւորական մշակութեան կողմէն: Եւ զարմանք ալ է որ ասանկ նորապիսի մը հասնելու համար ուսումնական ընկերութիւն կամ ժողով մըն ալ հարկաւոր կը խաղա՞ն: Վեգգիոյն կ'ըսեն վեգգիոյն միայն արուեստներուն խելքը հոգնեցնելու է որ օտակ վստրիոյն: Վստրիոյն, բայց ճշգրտ ետքը, հարիւր տարիէն մի, երկու հարիւրէն մի Վստրիոյն գիտէ. մեզնէ ետքը եկողները և մեր հարստութիւնը ժառանգողները ժամանակ ունենալու են որ խելքերնին մշակեն. խառնուել ըստին: Վարդան մէկը որ կ'ըսեն վեգգիոյն ըսուած բառերէն ամէն ասիկա վեգգիոյն չ'հասկընայ, և թուղթը չ'տակ բռնէ՛ մէջին գրուածն ալ չ'տակ հասկընալով այս հետեւութիւնն հասնէ նէ՛ չարամտութեամբ քահանայ միտքը ծուած չըլլար: Վրացի ազգին ընդհանուրին գտուել թէ յառաջագիտութիւն փնտրելու նիքէն ասանկ ետ զարմելու գրութիւն մը իր օգտին աղէկ կու գայ մի:

